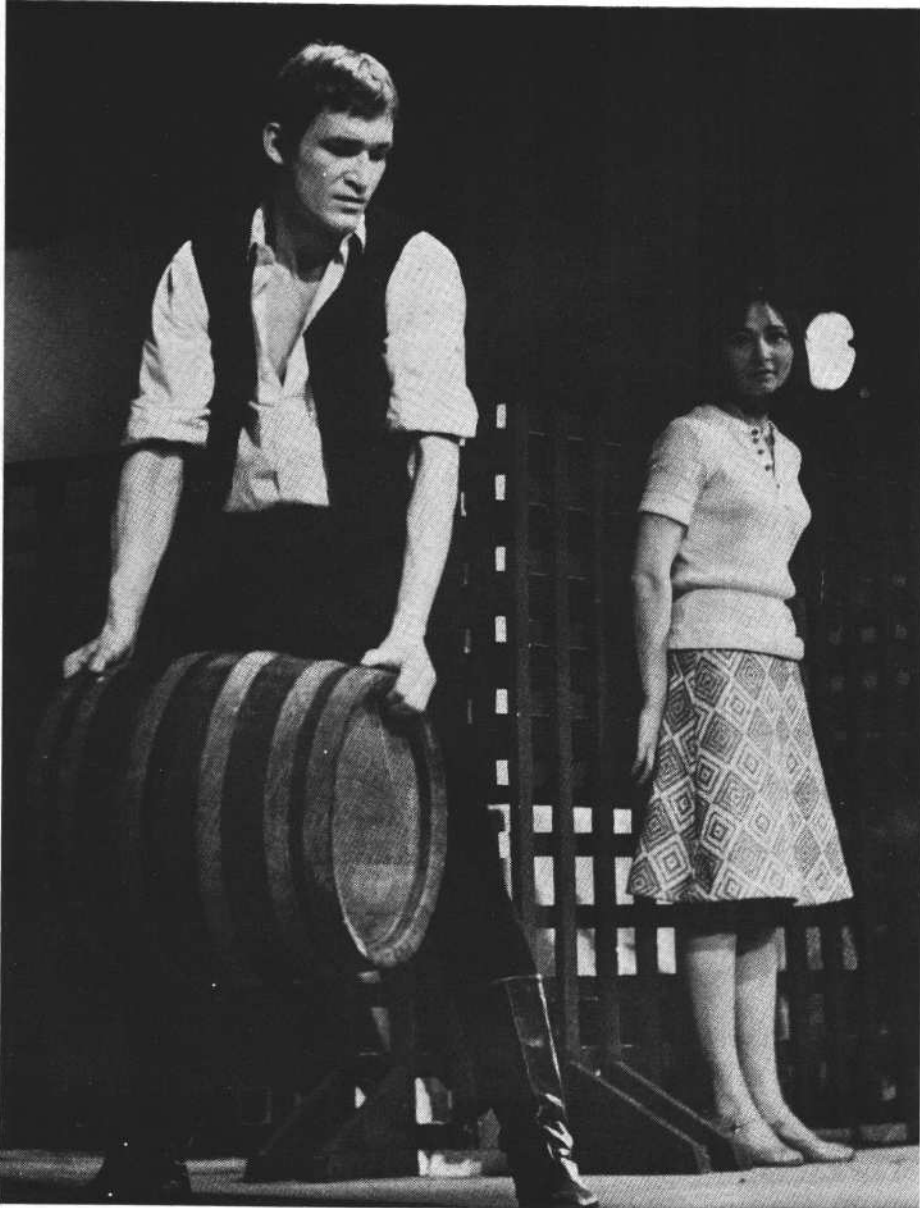

Németh László: Győzelem (Veszprémi Petőfi Színház). Majczen Mária (Öreg Ácsné)

Németh László: Győzelem (Veszprémi Petőfi Színház). Cserhalmi György (Ács Lajos) és Dobos Ildikó (Agnés)

SZÚCS MIKLÓS A Győzelem győzelme

Németh László-ösbemutató a veszprémi Petőfi Színházban

1.

Németh László társadalmi drámáinak felújításai, ösbemutatói az utóbbi időben sűrűn követik egymást. Az elmúlt évben Budapesten a *Bodnárné*, Debrecenben az *Erzsébet-nap*, ez év márciusának közepén Veszprémben a *Győzelem* ösbemutatóját tartották. Az elmúlt más-fél évtized során színházaink régi tartozásukat törlesztve - a *Pusztuló magyarok* kivételével - Németh összes társadalmi drámáját bemutatták már.

A kritika, ha nem is egyértelműen és határozottan, de már a *Bodnárné* színrevitelének jogosságát is kétségbe vonta. A kérdés még erőteljesebben vetődött fel az *Erzsébet-nap* bemutatásakor. Kifogásolták a darabok néhol naturalista, népszínműves elemeit, súlyos díszleteit, dramaturgiai gyengéit. A legtöbbben az aktuális társadalmi mondanivalót hiányolták. És nem indokolatlanul. Németh László társadalmi drámái elvesztették időszerűségüket. Az elmúlt negyedszázad történelmi változásai megoldották a 30-40-es években oly égető társadalmi problémákat. Felsorolni is nehéz volna a parasztság életében az eltelt idő alatt bekövetkezett változásokat. A társadalmi dráma funkciója éppen az, hogy egy adott időszak szociális, politikai problémáira hívja fel a figyelmet és ezekre a maga sajátos eszközeivel próbáljon orvoslást, megoldást keresni, ajánlani. Németh drámái már megírásuk idején is csak a társadalmi problémák egy részét, s nem is döntő, alapvető kérdéseit vizsgálták. S még messzebb volt a valóságtól, a realitástól az általuk kínált megoldás. Ezért is nem találnak semmi-féle kiutat sem a társadalmi, sem az etikai válságból a drámák hősei, és ezért buknak el. De bukásuk oka nemcsak az, hogy nem találnak rá a gyakorlatilag járható útra. Tragédiájuk azzal válik teljessé, hogy az író rádöbbenti a nézőt: hősei is érzik harcuk reménytelenségét.

Az író a „szép élet eszméje”, a „szívben őrzött éden” megvalósítására megannyi vívódás között is csak egyetlen kiutat talál: az utópiát, az exodust, a

társadalomból való kivonulást, a szige- re menekülést. A magányos hősök jobbat, mást nem tudtak ajánlani.

A *Villámfény*nél körorvosa „kivonul” a társadalomból, hogy ingyen kórházat létesítsen, a *Papucshős* tudósa feladja nagyratörő terveit s csak a tiltakozás marad benne a polgári környezet ellen. A *Cseresnyés* és a *Mathiasz-panzió* hősei megpróbálják a „farm” szervezését, a szigetutópia gyakorlati kivitelezését, de he kell látniuk a vállalkozás kudarcát. Mind javító szándékkal indultak és vagy tragédiához jutottak (*Cseresnyés*. *Villámfény*nél), vagy a beletörődéshez (*Mathiasz-panzió*, *Papucshős*). Ez alól csak egy dráma kivétel: a *Győzelem* Sántha professzora megtalálja - még ha későn is - a néphez vezető utat. Ezt az 1941-ben írt drámát az ötletekben mindig gazdag, s kezdeményezésre mindig kész veszprémi Petőfi Színház „magyar évadja” alkalmából tüzte műsorára, hogy egyben érdekes feladatot biztosítson a rendezői képességeit megmutatni vágyó Latinovits Zoltánnak.

2.

Mint már említettük: ez az egyetlen Németh-dráma - a pálya első szakaszában -, amelyik „győzelemmel” végződik, a „mintaember” lázadásának sikerével. Sántha Endre a halála előtti percekben keresztülviszi, hogy lánya, Agnes és a parasztfiú Ács Lajos összeházasodjanak. Ez a happy end tulajdonképpen nagyon idealizált megoldás, de Németh életművében ez az első eset, hogy egy „alulról jövő ember” kompromisszum nélkül kapcsolatba kerülhet a középosztály egy képviselőjével. (Cseresnyés Mihály gondolt először ilyen kapcsolatra a családjával vívott harc közben, de ez nála inkább csak mint elvont lehetőség vetődött fel. Pedig Pór Péter alakja sokban hasonlított Ács Lajoséhoz. Az a különbség azonban közöttük, hogy Pór Péter még függött Cseresnyéstől; Ács Lajos mozgalma pedig független Sántha professzorától, legfeljebb csak a professzor tíz év előtti könyve kapcsolja hozzá.) Mondanunk sem kell: társadalmi problematikaként ez a „győzelem” sem nem elég korszerű. sem nem elég izgalmas ma már.

Egy társadalmi dráma bemutatását azonban napi aktualitásán kívül indokolhatja a benne rejlő „örök emberi” probléma is.

Ehhez a felismeréshez az elmúlt években bemutatott Németh-drámák rende-

zői minden esetben eljutottak, s ezeket a ma is aktuális „örök emberi problémákat” - testvérviszály, túlzott anyai szeretet - keresték és találták meg. Ugyan-akkor azonban sajnos egyenlő súllyal meghagyták a 30-as években igen, de ma már semmiképpen sem aktuális, konkrét társadalmi mondanivalót is. Ennek a párhuzamos szerkesztésnek az lett a következménye, hogy a szereplők az így teremtett színpadi atmoszférában, helyzetekben sokszor hitelüket veszítették.

A fonákul felfogott hagyománytisztelet, a stílárius hűségre törekvés, a nehéz, súlyos díszletek, a néhol felbukkanó naturalista, népszínműves elemek között elveszett a valódi mondanivaló, a drámai mag. Mindezek csökkentették a drámák feszültségét. A színészek minden igyekezetük, legjobb szándékuk ellenére is csak „szerepeket” játszottak, képtelenek voltak - az említett okok miatt - teljesen azonosulni az általuk megformált figurával. A közönség is ritkán találkozható a tisztító érzéssel, a katarzissal. Némi túlzással azt is mondhatnánk: a darabok kicsúsztak a rendezők ellenőrzése, irányítása alól és tulajdonképpen „saját magukat állították színpadra”.

Az igazságosság kedvéért azonban idézzük Németh Lászlót, aki a *Kiadatlan tanulmányok* második kötetében *A mű védelme* című írásában a „korszerűtlenség” és a „dramaturgiai maradiság” vádjaira így válaszol: „Amikor korszerűek voltunk, nem juthattunk színre, vagy csak megfulladni a rosszindulatú légkörben: ma pedig, amikor megvan rá a mód, betört elénk a nyugati dráma, melynek fejlődésétől el voltunk zárva s avíttág színét vetíti műveinkre. Maradiságunk két ponton a legszembetűnőbb. Az egyik a hang komolysága: hiányzik munkáinkból az ironia, mely nyugati írónak még a tragikus darabokban is kötelező (míg mi viszont, nincs messze a példa, vígjátékok is tragikusokat írunk). A másik: nem kísérletezünk a formával. mintha valaki a romantika sok színpadi szerkezeti tobzódásában a hármas egységhez ragaszkodott volna.”

3.

Úgy tűnik, a veszprémi bemutató rendezője, Latinovits Zoltán, levonta a szükséges következtetéseket a korábbi előadásokból és Németh László védekezéséből egyaránt, s megszületett az utóbbi évek legizgalmasabb és egyúttal legsikeresebb Németh László-bemutatója. Ez a

rendezés korántsem volt hagyománytisztelő.

A négy felvonásos drámát két részben játsszák a veszprémiek. Az első részben a darab ironikus, humoros, komikus elemeit emelte ki a rendezés, illetve ezt igyekezett megeremteni, groteszk, pantomimikus, néma jelenetek, új dialógusok beépítésével.

Latinovits kitűnő érzékkel tapintotta ki a dráma legértékesebb, ma is érdekes, mára is alkalmazható elemeit. Hozzáértően, bátran változtatott a dráma szövegén: átcsoportosított, hozzátett, elvett, ha kellett kiegészített, rövidített. Ahol szükségesnek érezte, sűrítette, tömörítette a cselekményt. És amikor ezt sem tartotta elegendőnek, akkor egy új szereplőt is behozott rendezői koncepciójának még világosabbá tételére. Ezt jól példázhatja az előadás első néhány perce. A színre elsőnek Sántha fia, Laci, a szociális titkár robban be, aki hajnalban kissé spiccesen érkezik haza. (Laci a dráma eredeti írott szövege szerint csak az első felvonás közepén lépne színpadra!) Csupán néhány „új mondatot” mond ő is és a szintén színen levő Sántháné is. Laci szavaiból megtudjuk, milyen emberek társaságában szórakozott hajnalig, Sántháné pedig két rövid mondattal adja tudtunkra, hogy fia gyakran későn jár haza, aminek férje egy cseppet sem örül: „Már megint reggel jössz haza ... Laci, vigyázz, jön apád. Ilyen és ehhez hasonló - tulajdonképpen apró, de hatásosságuk miatt jelentős - módosításokkal az előadás során később is találkozunk. Megemlíthetnénk a dráma befejező képét is, hiszen az eredeti írói elképzeléssel szemben itt a feleség is a színen van.

Az első részben azt a környezetet mutatja be az író, melyben a megtört, meg-fáradt Sántha professzor élni kénytelen. A rendező jóvoltából már az első perctől kezdve rokonszenvet érzünk az idők folyamán cinikussá lett professzor iránt, aki okos, gúnyos megjegyzéseivel szinte észrevétlenül teszi nevetségessé környezetét. Németh László a figurák jellemét szinte kizárólag a szellemükön keresztül közelíti meg. Latinovits a szereplőket nemcsak az elmondott szövegük alapján, hanem már mozgásukkal, külsejükkel is jellemzi, illetve jellemezteti. A professzor veje, Bart, például már természetnél, öltözeténél fogva is komikus, később valószínűleg paprikajancsivá válik, pedig Németh eredeti színi utasításai szerint „komoly, professzor szabású ember”. Az

apa - Dobák Lajos alakítja kitűnően - az első felvonásban a kisebbik lányának kiszemelt férjét, Héthársi Rudolfot, szinte észrevétlenül teszi nevetségessé. Latinovits azonban ezzel még nem elégszik meg. A második felvonás első képét úgy rendezte, hogy a féltékenykedő Héthársi távozásakor a sülyesztöbe essék.

Külön kell szólnunk a groteszk néma-jelenetekről, amelyek az előadás legsikerültebb pillanatai. Ahol a dráma eredeti szövege nem ad módot a változtatásra, ott a rendező egy új szereplőt, egy cigányt hoz be a színre, aki pantomimikus mozgásával, kinőtt nadrágjában, zsebre dugott kezeivel, hóna alatt hegedűtokjával nemcsak a kort jelzi, hanem gúnyosan ellenpontoszza az egyidejűleg elhangzó dialógusokat. A második felvonás csárdajelenetében ötletes megoldás a térelválasztó elem - a rácsos kerítés - felhasználása a szereplők két táborának elhatárolására.

A második rész - a harmadik és negyedik felvonás - súlyosabb, gondolatgazdagabb eredeti írott szövege viszont ellenáll az ironikus beállításnak, a groteszk hangvételnak. Ezért Latinovits itt más módszert alkalmaz. Balladisztikus hangulatot teremt a színpadon. A legnagyobb erénye ennek a résznek, hogy a szereplők mozgatásával - és mindig a megfelelő helyeken történt húzásokkal - sikerül elérnie, hogy egyetlen szereplő, a főszereplő sem mond monológokat.

A narrátor szerepeltetése is teljesen

új a Németh-drámákban. Az egyik szereplő az előadás megkezdésekor és a szünet után keresztnevükön szólítja színpadra a szereplőket.

Szólnunk kell még a színpadképről. Németh drámáinak színpadképe stabil, meglehetősen „súlyos”, a reális miliő egy-egy kiszakított, de ép részlete - a szerző utasítása szerint. A jelzésszerű megoldásokat nem használja.

Latinovits szakítva az eddigi szokással és fittyet hányva a szerzői utasításnak Molnár Péter egyszerű, hangulatos, néhol csak jelzésszerű, könnyen mozgatható díszleteit használja, melyek felállítását, összeszerelését sokszor maguk a szereplők végzik.

Latinovits tiszteli és szereti Németh Lászlót. Amit hozzátett, illetve elvett, amit kiemelt vagy háttérbe szorított a drámában, azzal mind-mind Németh gondolatgazdagságát, a drámában megtalálható, eddig fel nem fedezett értékeket tudja felszínre hozni, és a mai nézők számára érthetővé, élvezhetővé tenni.

4.

A főszereplőkön kívül négy-öt olyan szerep is van a drámában, amelyekben a fiatal színészeknek alkalmuk van tehetségük bizonyítására. Túlzásnak tűnhet, pedig így van: az előadásban úgyszólván csupa jó alakítás volt. Ennek több oka van: a már említett nagyobb lehetőség, a rendezői koncepció, a jól megválasztott színészek felkészültsége, tehetsége.

Az együttes már a premieren egységes, kiforrott előadást produkált. A szereplők hibátlanul és szépen mondták nem könnyű szövegüket.

A főszereplő *Dobák Lajos*, Sántha professzor szerepében - valószínűleg pályája eddigi legjobb színészi alakításával - maradandó élményt nyújt. Neki kell az író és a rendező elképzeléseit alakításában egyesíteni. Különösen az első és a harmadik felvonásban remekel. Hitelesen játssza el előbb a korán megfáradt, ifjúkori álmaid eltemetett, kicsit cinikus professzort, majd később az elszánt, végző kitörésre készülő apát. Szavak nélkül, apró, finom mozdulatokkal, testtartásával is képes érzékeltetni a figura lelkében lejátszódó eseményeket. Atmoszférát tud maga körül teremteni.

Sántháné: *Göndör Klára*. Szerepének néhány helyen érezhető kidolgozatlanságát, egyenletlenségét játékaival igyekszik ellensúlyozni. A családjáért, gyermekeiért, a polgári kényelemért mindenre kész erős akaratú feleséget szinte hibátlanul jeleníti meg. A harmadik felvonás végző nagy összecsapásában a legmeggyőzőbb. Amikor rá kell ébrednie, tudomásul kell vennie: a család felbomlásának okozója végző soron ő maga.

Cserhalmi György Ács Lajos szerepében mutatkozott be a veszprémi közönségnek. Átütő sikerrel. A fiatal, rendkívül tehetséges színész magabiztosan, sajátos egyéni ízeket felvonultatva, pózmentesen formálta az okos parasztfiú alakját hitelessé. Talán csak Ágneshez fűződő tiszta szerelmét nem tudja teljesen elhittetni velünk.

Ágnes, Sántha leányát *Dobos Ildikó* alakította. Játéka kidolgozott, jól felépített. A dráma elején még játékos, csapongó, szertelen kamasz kislányból az előadás végére komoly, határozott, apja legjobb tulajdonságait magában egyesíteni tudó nő lesz.

Az előadás valamennyi szereplője gondos szerepformálással járul hozzá a produkció sikeréhez. De ki kell emelni *Majczen Mária* egyszerű, zsörtölődő paraszttasszonyát; *Harkányi János* szociális titkárát, *Dévai Péter* „néma”, de annál kifejezőbb Cigányát.

Németh László: *Győzelem* (Veszprémi Petőfi Színház).

Rendezte: Latinovits Zoltán, díszlet: Molnár Péter, jelmez: Hruby Mária.

Szereplők: Dobák Lajos, Göndör Klára, Dobos Ildikó, Cserhalmi György, Harkányi János, Bakody József, Mikes Emma, Joós László, Nagy Zoltán, Majczen Mária, Dévai Péter.

Németh László: *Győzelem* (Veszprémi Petőfi Színház). Dobák Lajos (Sántha Endre) és Cserhalmi György (Ács Lajos) (Iklády László felvételei)

